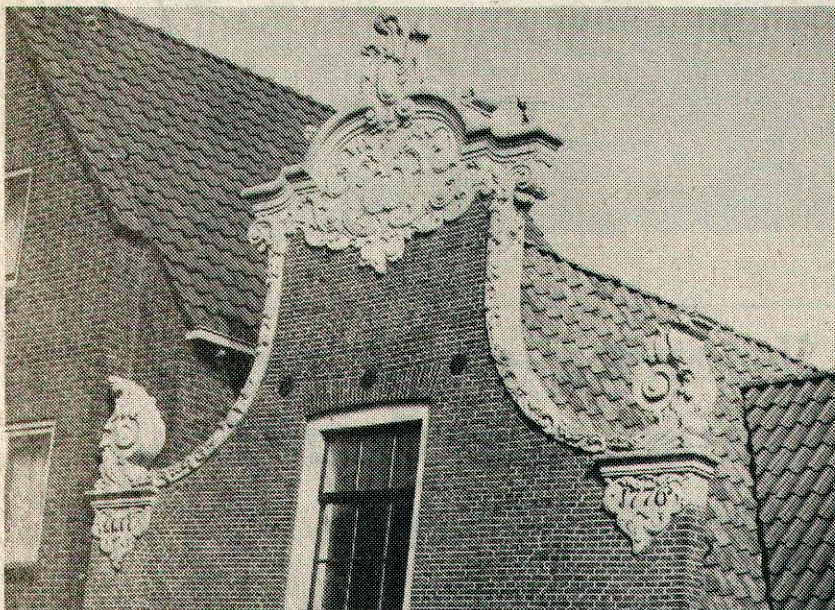

Wandeling langs de monumenten van Lemmer

LEMMER - Monument van de maand wil u kennis laten maken met het rijke monumentenbezit van Friesland. Gedurende acht maanden per jaar is steeds een ander Monument van de Maand voor het publiek toegankelijk. In april staan, als eerste monument in 1990 de sluis en kern van Lemmer centraal. Ter gelegenheid hiervan heeft de Lemster architect Jelle de Jong, die zelf met name vanwege interesse veel historisch onderzoek doet in het Rijksarchief te Leeuwarden, op verzoek van de gemeente Lemsterland onderstaande wandelroute uitgestippeld. De wandeling door Lemmer leidt langs de meeste van de beschermde en beeldbepalende monumenten in het voormalige Zuiderzeedorp. De route (deze maand gratis verkrijgbaar op het plaatselijke VVV-kantoor) vangt aan bij het oude gemeentehuis in het centrum van het dorp. Op de kaart is de route aangegeven met een van pijlen voorziene doorlopende lijn, met af en toe een gestippeld extra uitstapje. De wandeling is ongeveer 1,5 kilometer lang.

GEMEENTEHUIS

Volgens de monumentenlijst een eenvoudig gebouw. De zuidgevel met ingangspartij uit 1898, bestaat uit een middenpartij met twee zijvleugels gescheiden door geblokte lisenen. Het middendeel is bekroond door een laag tympanon dat dateert uit de eerste helft van de 19de eeuw. De ingangaan de Nieuwburen beschikt over een fraaie omlijstte toegangsdeur. De bouw heeft plaats gehad aan het einde van de 18e eeuw, vermoedelijk rond 1770 en is toen reeds gebouwd om de functie van gemeentehuis te hebben. In het noordelijke deel grenzend aan het busstation, bevond zich eerder de Waag. De toegang (deur met botervat erboven) is enkele jaren geleden dichtgemaakt. De bekende Friese schilder Ids Wiersma (1878 - 1965) heeft van dit bovenlicht een potloodtekening gemaakt, die zich thans bevindt in het Fries Museum te Leeuwarden. De boeren uit de omstreken van Lemmer, die hun producten bij de Waag afleverden, konden met paard en wagen voor de deur komen. Aan de achterkant was toen een vaart, een soort inham vanuit het Dok (nu Gedeputeerde Gracht) voor de aan- en afvoer van producten per schip. Dit water, het zogenaamde "Deade Gat" (Dode Gat), met aan de ene zijde de achterkant van de huizen van de Nieuwburen en aan de andere kant het Kerkhof van de Hervormde Kerk. In 1888 is het water gedempt, gelijktijdig met het stuk Riet dat nu Gedeputeerde Gracht genoemd. Boven de Waag bevond zich de Raads- en Rechtkamer. Het Kantongerecht, eerder het Vredesgerecht voor de Grietenijen Doniawerstal, Gaasterland, Lemsterland en Sloten, was hier van 1810 tot 1934 gevestigd. In deze periode is ook het telegraafkantoor gevestigd geweest in de oude Waag. In deze eeuw slokte het gemeentelijk apparaat steeds meer ruimte op. Uiteindelijk leidde dit in 1976 tot de bouw van een nieuw gemeentekantoor tegenover de oude behuizing. Thans hebben de Oudheidkamer en het VVV-kantoor in het pand onderdak gevonden. Op de eerste verdieping vergaderd eens per maand de Raad van Lemsterland, in de vergrote raadszaal. In de vroegere burgemeesterskamer hangt een geschilderd schoorsteenstuk van H.W. Beekkerk te Leeuwarden, gedateerd 1793. Dit schilderij stelt het Recht voor, met op de voorgrond Vrouwe Justitia met het blinddoek en weegschaal, terwijl op de achtergrond schepen en het gemeentewapen staan, die Lemmer symboliseren. Wanneer we het VVV-kantoor verlaten, zien we aan de overkant

NIEUWBUREN 2
Dit is een diep pand, waarin sinds ongeveer 10 jaar de Frieslandbank is gevestigd. Het zadeldak is aan de voor- en achterzijde afgeschild met schoorstenen boven voor- en achterschild. De gevel aan de Nieuwburen bezit een fraai omlijstte ingang en een rijk versierde kroonlijst. Aan het eind van de vorige eeuw was in dit pand een apotheek gevestigd. In deze eeuw is het pand lange tijd eigendom geweest van de erven Visser, die er een slijterij in hebben gedreven. De fraaie winkeltimmering kon niet voor Lemmer worden behouden, maar is bewaard gebleven en ondergebracht in een winkelpand in de Grote Kerkstraat in Leeuwarden. Naast dit bankgebouw vinden we

NIEUWBUREN 4

Een eenvoudig pand onder zadeldak met een schilddak aan de voorzijde waarboven de schoorsteen. Dit zogenaamde voorschild is gedekt met zwart geglazuurde Friese golfpannen. In het pand is de bakkerswinkel gevestigd van Evert de Vries en zijn zoon Johannes, bekend van zijn artikelenreeks in weekblad "Zuid-Friesland". Enkele panden verder vinden we

• Nieuwburen 24.

NIEUWBUREN 16

waarin Hotel "Het Wapen van Lemsterland". Volgens de monumentenlijst een zeven venstertraveeën breed pand met verdieping, gedekt door een laag schilddak met hoekschoorstenen waarop borden. Vroeger was elk raam aan de straatgevel aan weerszijden voorzien van zonneblinden, waardoor het pand een zeer voornaam uiterlijk had. Helaas zijn de hoekschoorstenen met borden enkele jaren geleden verwijderd, en ook de zonneblinden zijn niet meer aanwezig. Hierdoor heeft het pand veel van zijn oorspronkelijke allure verloren. Het pand vervult al sinds jaar en dag de functie van herberg. Naast dit pand

NIEUWBUREN 24

Sinds 1985 is hierin apotheek "De Waag" gevestigd. Blijkens het jaartal in de aanzetkrullen van de klokgevel, is het huis in 1776 gebouwd. In 1984 heeft een ingrijpende restauratie plaats gevonden, nadat slooternauwernood kon worden voorkomen. Op dat moment was van het pand alleen het casco nog in stand. Ook de verdiepingssbalklaag kon worden behouden. Het monument werd aan de zuidzijde uitgebreid met nieuwbouw, die werd gerealiseerd op de plaats van het vroegere Nutsgebouw.

In 1776 is het pand van een monumentale klokgevel voorzien in opdracht van de koopman en mederechter van Lemsterland Poppe Jans Poppe. Deze was in datzelfde jaar eigenaar van het pand geworden, nadat hij het al sinds 1764 had gehuurd van zijn oom Bauke Poppe. Poppe was bekend door zijn dagboek over de inname van Lemmer door Engelse militairen in 1799. Daaruit blijkt dat hij meer dan 3 weken gevangen heeft gezeten, en dat tijdens zijn afwezigheid het huis gebruikt is geweest voor inkwartiering. De winkelder miste sinds zijn vertrek 90 flessen wijn! Tijdens de beschieting van Lemmer op 29 september 1799 meldde een gewonde zich bij het huis van Poppe, en hij werd op kussens neergelegd in de stoep van het huis, waar hem een "verrukinge" werd toegebracht. De erfenamen van Poppe hebben het pand in 1860 publiek verkocht. Het pand heeft daarna vele eigenaren gekend. Sinds 1776 is apotheker Sytse Faber de 16e eigenaar. Voordat we ons naar de Nederlands Hervormde kerk wenden, willen we U nog attenderen op het pand

NIEUWBUREN 30

Dit huis werd in 1865 gebouwd in opdracht van Frederik Willem Wegener Sleeswijk, houthandelaar en eigenaar van de houtzaagmolen in Lemmer. Het pand is ontworpen door de Lemster architect en latere burgemeester Hendrik Luiking (1831 - 1909). De stijl doet denken aan die van een pas-

• Nieuwburen 30.

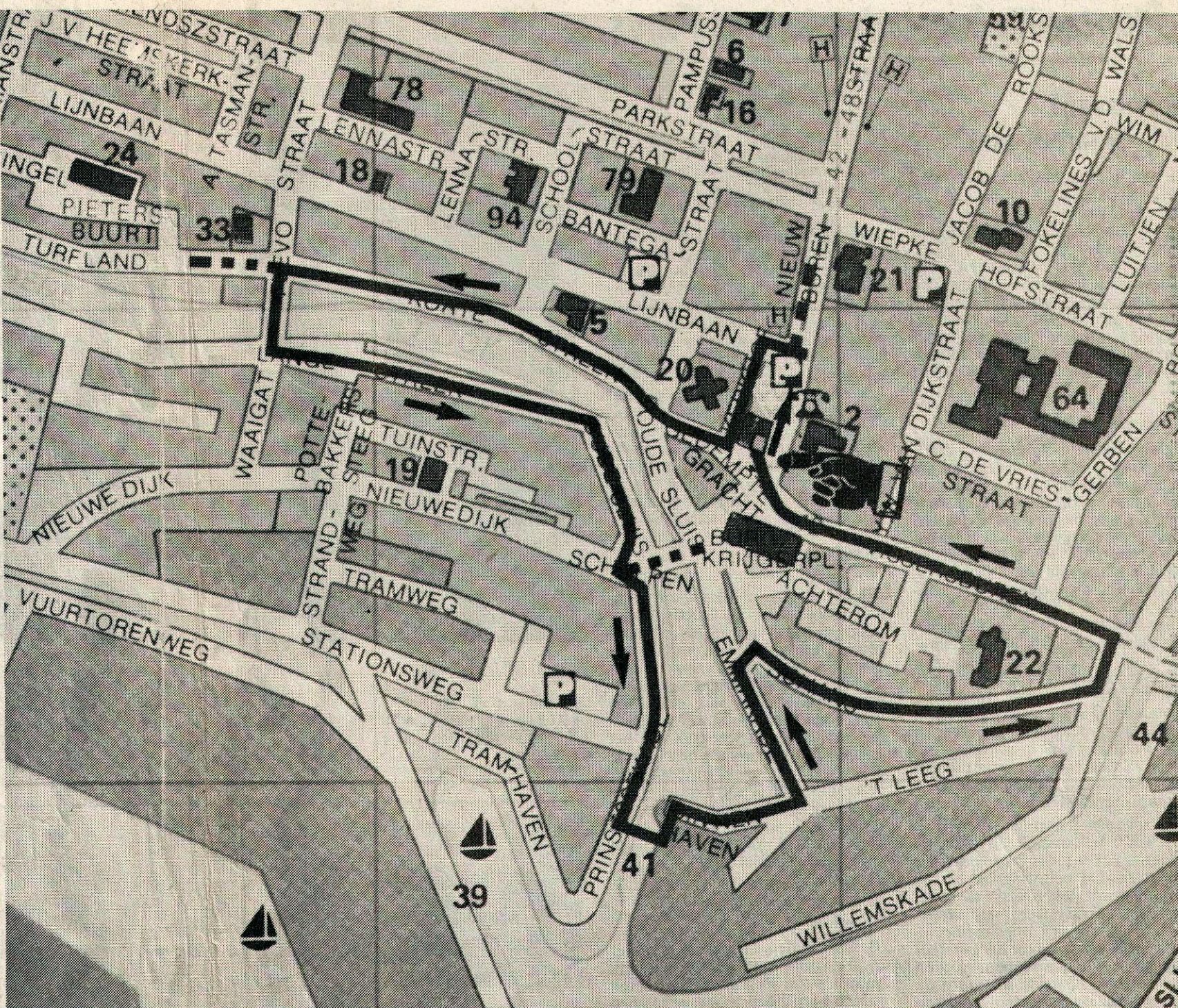

torie, zoals we die veel op het Friese platteland tegen komen. De voorgevel is drie traveeën breed en één bouwlaag hoog. De dwarsgeplaatste kap is aan beide zijden afgeschild, waarop prachtig gemetselde schoorstenen met borden. Boven de ramen, die vroeger van rijk versierde zonneblinden waren voorzien, prijken gestukte versieringen en aan weerszijden van de entree en op de hoeken zijn gemetselde pilasters aangebracht, die worden bekroond door Korinthische kapitelen. De gevel wordt beëindigd door een kroonlijst, waarboven een fraaie dakkapel. De stoep wordt omsloten door een gaaf gietijzeren hekwerk. De voordeur was oorspronkelijk voorzien van een dubbele deur met siersmeedwerk van gietijzer. Dan lopen we nu terug naar de

NERLANDS HERVORMDE KERK MET TOREN EN KERKHOF

De kerk is in 1716 blijkens de jaartal-ankers in de toren gebouwd als een eenvoudige zaalkerk met driezijdige koorsluiting. De toren is half ingebouwd. Aan de bouw herinneren twee gedenkstenen boven de beide zij-ingangen, respectievelijk aan de noord- en zuidzijde. Een restant van een gebrandschilderd raam herinnert aan de inwijding van het gebouw door ds. Hermannus Phocildes. Deze beglazing wordt momenteel bewaard in de Lemster Oudheidkamer. De noordzijde is in 1759 voorzien van een uitbouw. Aan de zuidzijde werd in 1870 een consistorie gebouwd. Het uiterlijk van de toren heeft als jaartal 1643. De torenklok is in de Tweede Wereldoorlog op last van de bezetter weggehaald en niet teruggekeerd. Deze erg oude klok, met een doorsnee van een meter, werd in 1598 gegoten te Kampen. Het opschrift luidde: Hendrick Wegewaert maakte mi in der Stadt Campen anno 1598.

Na de bevrijding kwam er een nieuwe klok, die van de volgende Friese tekst werd voorzien: In dief stiel de klok id d'âlde toer Yn har plak sil ik liede, doarp, mar en greiden oer. In de gevel boven de toreningang werd na de oorlog een gedenksteen onthuld, ter nagedachtenis aan de ongeveer 50 slachtoffers uit onze gemeente. Het beeld werd gemaakt door de onlangs overleden beeldhouwer Nico Onkenhout. Het interieur is 19e eeuw, doch de preekstoel met het doophek zijn in 1745 gemaakt door de Sneker beeldhouwer Gerben Jelles Nauta. De preekstoel behoort tot één der fraaiste in de provincie. Eveneens bijzonder zijn de geelkoperen kaarskronen, die werden gemaakt door de Lemster koperslager Hermanus van Geest. De kronen werden betaald naar hun gewicht. Ze wegen ruim 143 pond per stuk en de prijs per pond was 8 stuivers. Van 1983 tot 1985 is de kerk in restauratie geweest, en bij die gelegenheid werden 40 grafzerken blootgelegd. Twee stenen bleken ouder dan het godshuis zelf en dateren uit de 17e eeuw. De stenen voor werd onder de houten 19e eeuwse bevoering aangebracht, en is na het funderingsherstel van de kerk, zonder noemenswaardige wijziging opnieuw aangebracht. Zelfs konden nog twee zerken worden achterhaald, die ooit binnen de kerkmuren hadden gelegen. De gerestaureerde vloer geeft een fraai beeld van 18e eeuwse zerkhouwkunst. Een andere bijzondere vondst was de ontdekking van een geschilderde sterrenhemel op de oorspronkelijke blauw-groene verflag van het tongewelf in de zaalkerk van 1716. De sterrenhemel vertoont naast losse sterren, ook sterrenbeelden, vooral die welke in de Bijbel genoemd worden, n.l. de Plejaden (het Zevengestern), Orion en de Grote Beer. Op acht plaatsen aan de zoldering zijn restanten van schilderingen van vogels gevonden. Het zijn meestal vogels of andere in de buurt van Lemmer voorkomende vogels.

Met de wolken zorgen zij voor iets levendigs, maar zij domineren niet: dat doet de sterrenhemel. De schilderingen moeten in elk geval minder dan veertig jaar na de bouw van de kerk in 1716 zijn aangebracht. Ze zijn uniek. Nergens in Nederland bestaan schilderingen van sterrenbeelden op plafonds van Protestantse kerken. Bij de restauratie werd op de noordelijke uitbouw de windwijzer in de vorm van een kopschip, opnieuw geplaatst, na jarenlang in de Oudheidkamer gestaan te hebben. Terwille van de uitbreiding van het aantal zitplaatsen zijn in de loop der tijden galerijen gemaakt, in Friesland "kreken" genoemd. De kerk in Lemmer beschikt over twee van dergelijke galerijen, en heeft daarnaast in 1842 een orgelgalerie gekregen. Het orgel werd gebouwd door de Bolswarder orgelmaker Dirk Sjoerds Ypma. Na 15 jaar moest het orgel een grondige restauratie ondergaan, wegens de slechte toestand waarin het toen al verkeerde. Dit herstel werd uitgevoerd door de bekende Friese orgelbouwer L. van Dam en Zn. te Leeuwarden. Als we de kerk verlaten verplaatsen we ons in de richting van het vaarwater

HET DOK
dat dwars door het dorp loopt. Deze vaarweg vormt de verbinding tussen het IJsselmeer met de Friese Meren. Aan deze doorgang heeft Lemmer haar bestaan voor een belangrijk deel te danken, zowel in het verleden als het heden. Rond het Dok werden in de winter van 89/90 diverse voorzieningen getroffen om het geheel een aan trekkelijker aanzien te geven. Vooral het wandelgebied werd vergroot ten koste van het gemotoriseerd vervoer. Hiertoe werd het straatwerk geheel vernieuwd en werd nieuw straatmeubilair aangebracht. In het kader van deze vernieuwing is op 2 mei 1990 door Commissaris der Koningin Wiegel een beeld van de Lemster visserman onthuld. Dit beeld herinnert aan de belangrijke vissersplaats die Lemmer vroeger was. De straatwand van de Kortestreek heeft met de panden

KORTESTREEK 5, 6, 7, 8, 9 en 11
enkele waardevolle 19e eeuwse woonhuizen. De panden beschikken alle over twee bouwlagen. Dit soort huizen gaf aan Lemmer al vroeg een ietwat stads karakter. Nummer 5 bezit een mooie winkelpui die helaas wat is weggeschilderd. Kortestreek 9 (foto) is het vroegere onderkomen van het waterschap "De Zeven Grietenijen en de stad Sloten", waaraan de wapens in de gevel herinneren. De gevel dateert uit ca. 1905. Het pand zelf is gebouwd van mei 1803 tot maart 1804 door de Mr. Timmerman Carst Dirks Vertuijn

KORTESTREEK 29
Een eenvoudig negentiende eeuwse woonhuis, maar toch interessant wegens de details. Let U eens op de rijke voordeur, het lijstwerk van de dakkapel en de zonneblinden. Het is jammer dat de oorspronkelijke kleuren ontbreken. Daar weer naast staat het pand

• Kortestreek 16.

(1758-1843) in opdracht van de groot-schipper, scheepsreder en zeilmaker Cornelis Sickses Sleeswijk (1739 - 1809). Als we onze weg vervolgen, is een volgend huis met allure

KORTESTREEK 15

Hoewel dit pand niet beschermd is, verdient het de aandacht om even bij stil te staan. Het is een mooi voorbeeld van een gaaf negentiende eeuwse herenhuys. Behoudens de voordeur is het exterieur ongeschonden. De stukwerk-omlijsting rond de ramen en de dakkapel, de geglazuurde Friese golfpannen, de fraaie natuurstenen plint en de stoep met vloertegels, geven het pand een voornaam uiterlijk. Het is vroeger een bakkerswinkel geweest. Vervolgens komen we bij het notaris-pand

KORTESTREEK 16

Een deftig woonhuis van vijf venstertraveeën met volledige verdieping, onder een laag schilddak met hoek-schoorstenen waarop borden. De ingang in het midden is omlijst. De stoep is voorzien van zes stoeppalen door kettingen met elkaar verbonden en met de gevel. Het pand is al sinds de bouw in 1842 een notaris-huis. Opdracht tot de bouw gaf notaris jonkheer Jean Louis Theodore Waubert de Puiseau. Dit blijkt uit een kleine, bijna onleesbare gevelsteen in de voorgevel die de oostzijde bevindt zich een aanbouw onder een doorrekkende van het zadeldak, met door roeden verdeelde ramen. In deze gevel herinneren twee kogels aan de eerder genoemde aanval van de Engelsen in 1799. Het pand heeft vroeger deel uitgemaakt van een scheepswerf, die op deze plaats tot in het begin van deze eeuw is geweest. De eigenaar van deze werf woonde in het pand

KORTESTREEK 27/28

Het is het voorhuis van een vroegere boerderij. Het wordt in de lijst van beschermde monumenten omschreven als een landelijk breed woonhuis onder verdieping onder schilddak met hoekschoorstenen waarop borden. De ingang is omlijst met in het midden een snijraam, waarboven een stenen dakkapel, een zogenaamde "Vlaamse top met klokgeveltje". De jaartal-stenen onder de aanzetkrullen geven "Anno 1758" te lezen. De goot op blokjes overkraagt. Langs de stoep een eenvoudige hek. De zonneblinden waarover in de lijst geschreven wordt zijn helaas verdwenen. Het is in de vorige eeuw bewoond geweest door de huisarts Folkert Witteveen, die in 1811 tot de gard'honneurs behoorde van Napoleon. Ook woonden in het huis enkele kantonrechters. Metéén daarnaast

KORTESTREEK 29

Een eenvoudig negentiende eeuwse woonhuis, maar toch interessant wegens de details. Let U eens op de rijke voordeur, het lijstwerk van de dakkapel en de zonneblinden. Het is jammer dat de oorspronkelijke kleuren ontbreken. Daar weer naast staat het pand

KORTESTREEK 30

Het huis werd in 1901, blijkens het jaartal in de voorgevel, in neoklassieke stijl gebouwd, en is waarschijnlijk ontworpen door de vader van de opdrachtgever, de burgemeester Hendrik Luiking. Het echtpaar Sietse Luiking en Richtje Brandsma liet het pand bouwen. Luiking had aanvankelijk een correspondentschap van de Nederlandse Bank in het pand gevestigd. In de dertiger jaren kwam er een kantoor van de Rotterdamse Bank. Het huis wordt nog steeds door erfenamen van de bouwheer bewoond. Voor de laatste vier genoemde huizen bevonden zich vroeger bleekvelden met bomen, met straatwerk van balsteentjes. Op het einde van de Kortestreek tegenover de kruising vinden we

TURFLAND 1

Dit monumentale pand aan de brug over de Zijlroede heeft een zadeldak tussen topgevels. In de gevels zitten hijsluiken en lichtkozijnen. Aan de voorgevel beneden zitten zesruitsvensters, en in de top een hijsbalk. De achtergevel wordt bekroond door aanzetkrullen van de top, die blijkens stenen aan de voet van de top in 1763 is opgetrokken. De ver(mis)plaatsing van de aanzetkrullen zal in 1839 plaats gevonden hebben, toen blijkens een gevelsteen de top vernieuwd is. Aan de oostzijde bevindt zich een aanbouw onder een doorrekkende van het zadeldak, met door roeden verdeelde ramen. In deze gevel herinneren twee kogels aan de eerder genoemde aanval van de Engelsen in 1799. Het pand heeft vroeger deel uitgemaakt van een scheepswerf, die op deze plaats tot in het begin van deze eeuw is geweest. De eigenaar van deze werf woonde in het pand

TURFLAND 55/56

Dit pand dateert uit 1758. Dit blijkt uit de jaartal-stenen in de dakkapel. De voorgevel bezit zesruitsvensters. In het achterste gedeelte bevindt zich een kelder. In het pand zijn twee woningen ondergebracht. Het vertoont erg veel overeenkomsten met het huis Kortestreek 27/28 en blijkt ook in hetzelfde jaar te zijn gebouwd. Tot in deze eeuw woonde hier de gemeentesecretaris Jan Klaasesz (1849 - 1913) en zijn vrouw Ytje Stiensma (1850 - 1940). De kleinzoon Mr. Jan Klaasesz was van 1949 - 1956 gouverneur van Suriname, en daarna, tot 1972 Commissaris der Koningin in Zuid-Holland. We gaan nu terug en lopen over de brug in de richting van het zogenaamde

VREDESPAELS (LANGESTREEK 29 T/M 31)

Dit is een blok woningen dat in het

• Kortestreek 30.

begin van deze eeuw in Jugendstil werd gebouwd. Kenmerkend voor het gebouw zijn de toegepaste gele en rode steen, de sierende elementen van de gevelbeëindiging, en de voordeur met siersmeedwerk van no. 29. Het gebouw kwam op de plaats waar eerder een voor Lemmer belangrijke werf was geweest, namelijk de scheepswerf van Poppe Bakker. Aan deze werf herinnert nu nog het naast het Vredespaels staande woonhuis,

LANGESTREEK 28

dat eens heeft toebehoord aan de werf-eigenaar Poppe Bakker. Het pand is een eenvoudig achttiende eeuwse herenhuys onder schilddak met hoekschoorstenen. Als we verder lopen komen we bij

LANGESTREEK 25

In dit pand, waarvan de voorgevel onlangs werd aangepast in verband met de winkelbestemming die het heeft gekregen, was vroeger één van de belangrijkste Lemster pottebakkerijen gevestigd. De naastliggende Pottebakkersteeg herinnert nog aan deze bedrijfstak. Even verder

LANGESTREEK 22

Dit is één van de mooiste monumentale gevels van Lemmer. Het is een klokgevel die uit zeer zware aanzetkrullen bestaat met een groot kuifstuk in de plaatselijk gevarieerde Friese trant van de achttiende eeuw. Let U eens op het sublieme snijwerk van het raam boven de deur. De initialen in de klokgevel, C.S.S. en F.R.S. staan voor Cornelis Sickses Sleeswijk (1739 - 1809) en Fette Rieks Sleeswijk (1740 - 1821), die het huis in 1776 lieten bouwen zoals blijkt uit de jaartalstenen. In de vorige eeuw hebben in dit pand een aantal burgemeesters gewoond. Enkele huizen verder

LANGESTREEK 19

Een gaaf voorbeeld van een negentiende eeuwse gevel, met stucversieringen rond de kozijnen. Het dak is aan de voor- en achterkant afgeschuind en bezit schoorstenen met borden boven het voor- en achterschild. Wanneer we verder wandelen komen we bij

LANGESTREEK 14

Dit beschermde monument werd onlangs gerestaureerd, nadat aan de vorige eigenaar een vergunning tot sloop werd geweigerd. Het is een eenvoudige woning onder zadeldak met voorschild, waarboven een forse schoorsteen met bord, en waarvoor een dakkapel met blokljsten. Zowel de kroonlijst als het kalf van de deur heeft een tandlijstje. De negentiende eeuwse gevel is aangebracht voor een veel ouder huis met zeventiende eeuwse fragmenten. Al in 1749 diende het

